

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2015

Jana Krejčová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Jana Krejčová

**EHS a RVHP
v letech 1957 - 1973**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Jana Krejčová**

Vedoucí práce: **Mgr. Karel Svoboda PhD.**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

KREJČOVÁ, JANA. *EHS a RVHP v letech 1957 - 1973*. Praha, 2015. 41 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Karel Svoboda, PhD.

Abstrakt

Vztah Evropského hospodářského společenství a Rady vzájemné hospodářské pomoci prošel mezi lety 1957 a 1973 zásadní proměnou. Práce argumentuje, že institucionální kontakty mezi oběma organizacemi byly logickým důsledkem jejich vnitřního vývoje. Obě reprezentovaly regionální ekonomickou integraci a i přes politicko-ideologické rozpory byly nuceny, i vzhledem k rozšiřujícím se kontaktům mezi členskými státy, navázat určitou míru spolupráce. Po podpisu Římských smluv, zakládajících EHS, odmítla RVHP de iure uznat existenci Společenství a odsoudila je jako diskriminující kapitalistickou organizaci. Ve stejné době procházela Rada reformami, které měly prostřednictvím propojených ekonomik upevnit soudržnost východního bloku. Přijetím Statutu z roku 1959 se v RVHP ustanovila vnitřní struktura a principy fungování. První úspěchy EHS, snaha o vlastní reformy a přihláška Velké Británie motivovaly RVHP k prvnímu přehodnocení přístupu k EHS. Sovětské vedení se neúspěšně snažilo v RVHP prosadit supranacionální vedení, které v EHS kritizovalo jako diskriminační princip. Po nástupu francouzského prezidenta de Gaulla a neúspěchu rozšíření Společenství se vzájemný kontakt obou organizací minimalizoval. Změny v mezinárodním prostředí na přelomu 60. a 70. let a obnovení aktivity v západoevropském integračním procesu vedly k nutnosti kontaktu mezi RVHP a EHS. Jako klíčové faktory pro navázání oficiálních vztahů ze strany RVHP lze označit ratifikaci Moskevské smlouvy, přijetí Společné obchodní politiky EHS a snahu o upevnění východního bloku pod kontrolou SSSR. EHS bylo motivováno snahou o zachování politiky détente a úsilím o prohlubování integračního procesu v rámci Společné obchodní politiky.

Abstract

The relationship between the European Economic Community and the Council for Mutual Economic Assistance went through a major transformation between 1957 and 1973. This thesis argues that the institutional interactions between these two organizations were a logical consequence of their internal development. Both represented a regional economic integration and despite political and ideological differences they have been forced to establish a certain level of cooperation, due to the expanding contacts between the member states. After the signing of the Treaties of Rome, which founded EEC, CMEA refused to recognize de jure the existence of the Community and condemned it as a discriminatory capitalist organization. At the same time the Council passed reforms that were supposed to link its economies and strengthen the cohesion of the Eastern bloc. By adoption of the Statute of 1959, the CMEA established its internal structure and operating principles. The first success of the EEC, the pursuit of its own reforms and the UK application motivated CMEA to revise its attitude to the EEC for the first time. The Soviet leadership tried unsuccessfully to get through a supranational leadership of the CMEA - principle they criticized in the EEC for being discriminatory. After the appointment of de Gaulle as president of France and the failure of the EU enlargement, mutual contact between the two organizations was minimized. Changes in the international situation of the 60's and 70s, followed by restoration of activity in the West European integration process has led to the need for commencement of contact between the CMEA and the EEC. The ratification of the Moscow Treaty, adoption of the Common commercial policy by EEC and efforts to strengthen the Eastern bloc under Soviet control can be considered as the key factors for the establishment of official relations between the CMEA and the EEC. The EEC was motivated by a desire to preserve the policy of détente and the efforts to deepen the integration process through the Common Commercial Policy.

Klíčová slova

EHS, RVHP, ekonomická integrace, vztahy Západu a Východu, mezinárodní organizace, mezinárodní vztahy, supranacionalita, spolupráce

Keywords

EEC, Comecon, Economic Integration, East-West Relations, international organizations, international relations, supranationality, cooperation

Rozsah práce: 60 511 znaků.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13. 5. 2015

Jana Krejčová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce panu Mgr. Karlu Svobodovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost při konzultacích.

Institut mezinárodních studií
Projekt bakalářské práce

Obsah

ÚVOD.....	2
1. TEORIE MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ.....	5
2. EVROPSKÉ HOSPODÁŘSKÉ SPOLEČENSTVÍ.....	8
2.1 <i>OKOLNOSTI VZNIKU EHS.....</i>	8
2.2 <i>TVORBA ZAHRANIČNÍ POLITIKY EHS.....</i>	9
3. RADA VZÁJEMNÉ HOSPODÁŘSKÉ POMOCI.....	11
3.1 <i>OKOLNOSTI VZNIKU RVHP A JEJÍ REFORMY.....</i>	11
3.2 <i>TVORBA ZAHRANIČNÍ POLITIKY RVHP.....</i>	13
4. STRUKTURÁLNÍ SROVNÁNÍ EHS A RVHP.....	15
4.1 <i>CHARAKTERISTIKA EHS.....</i>	15
4.2 <i>CHARAKTERISTIKA RVHP.....</i>	16
4.3 <i>EHS VERSUS RVHP.....</i>	17
4.4 <i>OTÁZKA SUPRANACIONALITY.....</i>	19
4.5 <i>VZÁJEMNÁ POTŘEBA.....</i>	22
5. VÝVOJ VZÁJEMNÉHO VZTAHU EHS A RVHP.....	24
5.1 <i>1957 – 1962: OBDOBÍ „DIPLOMATICKÉHO TÍCHA“.....</i>	24
5.2 <i>1963 – 1967: OBDOBÍ MINIMÁLNÍ AKTIVITY.....</i>	25
5.3 <i>1968 – 1973: PRVNÍ PŘÍMÉ KONTAKTY.....</i>	26
ZÁVĚR.....	33
SUMMARY.....	36
POUŽITÁ LITERATURA.....	38
SEZNAM PŘÍLOH.....	40
PŘÍLOHY.....	41

Úvod

Tématem této bakalářské práce je vývoj spolupráce EHS a RVHP na institucionální úrovni v letech 1957 – 1973. Cílem je definovat důvody, které vedly RVHP k navázání spolupráce s EHS na institucionální úrovni. Práce si dále klade za cíl zodpovědět otázku, jakým způsobem došlo k navázání spolupráce EHS a RVHP, z jakého důvodu trvalo tak dlouho ustanovit oficiální kontakty a jaké byly hlavní motivace obou aktérů. V souvislosti s touto problematikou si stať bude pokládat i následující otázky. V čem kromě odlišného politicko-ideologického charakteru spočívaly hlavní komplikace spolupráce těchto organizací? Jaké faktory měly vliv na vývoj vzájemného vztahu a existovala nějaká forma spolupráce i v období diplomatického „ticha“? Práce argumentuje, že institucionální kontakty mezi oběma organizacemi byly logickým důsledkem jejich vnitřního vývoje. Obě reprezentovaly regionální ekonomickou integraci a i přes politicko-ideologické rozpory byly nuceny, i vzhledem k rozšiřujícím se kontaktům mezi členskými státy, navázat určitou míru spolupráce.

Výsledky zkoumání budou podloženy charakteristikou EHS a RVHP, analýzou vnitřní struktury obou organizací, porovnáním jejich činnosti, způsobů jednání a zhodnocením vývoje jejich vzájemného vztahu z institucionálního hlediska. Tato práce by měla být přínosem v historickém zkoumání počátečního období vztahů EHS a RVHP. Většina doposud napsaných akademických textů se zaměřuje především na spolupráci v 70. – 80. letech a předchozímu období se věnuje pouze stručně, přestože k pochopení problematiky navázání spolupráce mezi těmito dvěma organizacemi je znalost předchozího období vztahů nezbytná. Společenským přínosem této práce by měla být názorná demonstrace způsobu, jakým je možné ideologii i deklarované principy uzpůsobit politickým a mocenským zájmům.

S ohledem na rozsah tématu bylo nutné danou oblast zkoumání vymezit rovněž časově. Jako počáteční období byl zvolen rok 1957, kdy bylo založeno Evropské hospodářské společenství a Rada vzájemné hospodářské pomoci procházela obdobím reformy (klíčovou událostí pro tuto práci bylo především ustanovení Charty RVHP z roku 1959). Ropné šoky, ekonomická krize západu a zahájení bližších vzájemných jednání mezi EHS a RVHP v roce 1973 tvoří druhý mezník, jelikož krize představuje

samostatné téma, kdy již vztahy byly na určité úrovni ustanoveny. Práce je pojata jako případová studie s prvky komparace. Ve snaze o komplexní přístup text vychází nejen z deskripce historických událostí, ale rovněž z částí, ve kterých srovnává strukturu organizací, zasazuje jejich vývoj do mezinárodního kontextu a zaměřuje se na konkrétní aspekty vzájemného vztahu.

První, teoretická část, se zabývá problémem porovnatelnosti obou organizací. Rozdíly ve struktuře, rozhodovacích mechanismech a principech byly jedním z hlavních argumentů EHS proti uznání RVHP jako adekvátního protějšku. Pomocí této kapitoly práce dokazuje, že je možné EHS a RVHP relevantně porovnávat, obecně je definuje a zařazuje je na základě daných kritérií. V následující části jsou EHS a RVHP obecně představeny, jsou zde uvedeny základní informace o obou organizacích tak, aby bylo v dalších kapitolách možné se přehledně věnovat již konkrétním věcem. Není účelem popsat zde celý vývoj organizací, ale výběr faktů je záměrně podřízen potřebám pozdějšího srovnání. Práce uvádí téma stručným komentářem o stavu a účelu obou organizací v době jejich vzniku, případně na počátku zkoumaného období. V případě RVHP se zmiňuje o změně koncepce v druhé polovině 50. let. Zároveň se věnuje orgánům a mechanismům, podílejících se na tvorbě jejich zahraniční politiky, která je pro práci klíčová. Kapitola Strukturální srovnání EHS a RVHP má dvě části. V prvních podkapitolách se jedná o strukturovanou charakteristiku zaměřenou na obdobné prvky a jejich porovnání. Následující podkapitoly „Otázka supranacionality“ a „Vzájemná potřeba“ už se však věnují konkrétní problematice ve vzájemných vztazích. Kapitola „Vývoj vztahu“ je záměrně zařazena jako poslední, ucelující část textu. Navazuje na analýzu a poznatky z předchozích kapitol. Zasazuje závěry do dynamiky mezinárodního dění, poukazuje na další souvislosti.

S ohledem na různorodou strukturu práce bylo využito několik typů literatury. Zejména pro popisné kapitoly, týkající se struktury organizací, principu jejich fungování a další faktografie, byla využita souhrnná díla jak současných, tak soudobých autorů západní i východní Evropy. V teoretické části, týkající se definice mezinárodních organizací, bylo záměrně zvoleno méně zdrojů z toho důvodu, že jednotliví autoři překládají převážně své vlastní definice, přičemž cílem této kapitoly není zabývat se jednotlivými způsoby kategorizace mezinárodních organizací. Jako informační podklady o Evropském hospodářském společenství byly použity především knihy

„Budování Evropy“, „Evropská Unie“ a „Fondaments et étapes de la construction européenne“. Stejnou funkci pro údaje o Radě vzájemné hospodářské pomoci plnila díla Bohumila Lehára a Miroslava Potočného. V těchto soudobých dílech byly zjevně přítomny ideologicky uzpůsobené pasáže, jejichž využití se tato práce záměrně vyhýbá. Informace o RVHP jsou čerpány rovněž z knihy Lee Kendall Metcalf „The Council of Mutual Economic Assistance: Failure of Reform“. Tato publikace nepoužívá pro deskripci činnosti RVHP typický „socialistický slovník“ a využívá spíše současný jazyk. Například se zabývá otázkou *supranacionality* v RVHP, přičemž tento pojem se v žádné z dobových publikací východních autorů v souvislosti s RVHP nevyskytuje. Rovněž tato kniha nabízí kritické zhodnocení činnosti RVHP a vysvětluje její vnitřní pnutí a problémy.

Stěžejní knihou pro kapitoly, týkající se rozvoje vzájemného vztahu, je publikace Avi Shlaima a G. N. Yannopoulos, která sleduje obchodní styk, vzájemnou ekonomickou závislost mezi EHS a RVHP a institucionální problémy spojené s tímto vztahem. Poskytuje tedy podklady k faktografickým, ale i analytickým otázkám. Institucionální styk mezi uvedenými organizacemi popisuje dostupná literatura zřídka. Zdrojem informací k tomuto tématu jsou pro tuto práci především články, publikované v akademických časopisech. Články jsou často propojeny vzájemnými citacemi a odkazy, což dokazuje absenci většího počtu publikací, zabývajících se tímto tématem. Konkrétně text Wolfganga Muellera „Recognition in Return for Détente?“ přímo rozvíjí jeden z argumentů Takeshi Yamamota ohledně motivací RVHP k navázání kontaktu s EHS.

1. TEORIE MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ

Úloha mezinárodních organizací prochází neustálým vývojem. Změna podmínek a prostředí na mezinárodní scéně po druhé světové válce přispěla k rozvoji mezinárodních organizací v různých podobách a oblastech působení. Jak uvádí LeRoy Bennett ve své publikaci, na mezinárodní organizace může být nahlíženo ze dvou extrémních pohledů: jako na předvoj formující se světové vlády nebo jako na marnou snahu o vznik spolupráce mezi suverénními státy.¹ Výrazný poválečný rozvoj mezinárodních organizací je zřejmý i z následující statistiky. Na počátku 20. století bylo v letech 1901 – 1940 vytvořeno 27 mezinárodních organizací, oproti tomu vzniklo v období 1941 – 1960 již 43 mezinárodních organizací a v rozmezí let 1961 – 1970 dokonce dalších 87.² Z uvedených údajů vyplývá, že RVHP a EHS byly založeny a rozvíjely se v období, kdy se teprve utvářelo současné mezinárodní prostředí, ve kterém mají mezinárodní organizace rostoucí vliv a význam.³

V současné době existuje mnoho způsobů, jakými lze definovat mezinárodní organizace, a také množství kategorií, do kterých je lze rozřadit na základě nejrůznějších kritérií. Pro potřeby této práce není nutné zabývat se podrobně jednotlivými definicemi a rozlišovat drobné nuance jednotlivých skupin. Účelně byly zvoleny spíše stručné a jednoduché definice pro lepší přehlednost. V případě pojednání o EHS a RVHP je příhodné definovat mezinárodní organizaci například podle britského profesora Clive Archera: „*Mezinárodní organizace může být tedy definována jako formální, nepřetržitě fungující struktura, založená dohodou mezi členy (vládními a/nebo nevládními) dvěma nebo více suverénními státy, s cílem sledovat společné zájmy členství.*“⁴ Definice je doplněna třemi body, které musí mezinárodní organizace splňovat: (a) organizace by měla mít dva a více členů, (b) jejím cílem by měl být společný zájem členů (nikoli zájem pouze jednoho nebo vybraných členů), (c) organizace by měla mít vlastní formální stálou strukturu, stanovenou na základě

¹ Alvin LeRoy Bennett, *International Organizations: Principles & Issues* (New Jersey: Prentice Hall, 1991), s. 2.

² Miroslav Potočný, *Mezinárodní organizace* (Nakladatelství Svoboda: Praha, 1980), s. 5.

³ Alvin LeRoy Bennett, *International Organizations: Principles & Issues* (New Jersey: Prentice Hall, 1991), s. 2-18.

⁴ Clive Archer, *International Organizations*, (London & New York: Routledge, 1992), s. 37.

smlouvy či jiného dokumentu (tato struktura se může lišit, avšak měla by být autonomní a oddělená od trvalé kontroly jedním z členů).⁵

Na základě definice profesora Archera lze tvrdit, že RVHP v době svého vzniku nebyla skutečnou mezinárodní organizací, jelikož nesplňuje dva z uvedených bodů. Až do roku 1959 neexistoval v RVHP dokument, stanovující formální stálou strukturu této organizace, jak požaduje první bod (a). „*V průběhu 50. let jednala RVHP pouze na základě Komuniké o založení RVHP z ledna 1949, jež plnilo funkci zakládající listiny.*“⁶ Díky absenci dokumentu, který by určoval strukturu a rozhodovací mechanismy, lze rovněž pochybovat o dalším bodu definice mezinárodní organizace, a to o společném zájmu členů. V 50. letech bylo účelem RVHP zajistit uniformitu východního bloku v ekonomické oblasti a umožnit Sovětskému svazu upevnit si ekonomické vazby s jednotlivými státy.⁷ Do Stalinovy smrti v roce 1953 činnost této organizace spočívala především v koordinaci zahraničního obchodu členských zemí, jelikož Stalin preferoval uzavírání bilaterálních svazků, díky kterým si v ekonomických vztazích Sovětský svaz snáze udržoval svou dominanci.⁸ RVHP tedy představovala především politický zájem SSSR, čímž je popřen druhý bod (b) definice mezinárodní organizace. Přijetím Statutu v roce 1959 se však z původního systému kontroly jednotlivých zemí stal multilaterální svazek, který lze označit jako skutečnou mezinárodní organizaci.

V případě Evropského hospodářského společenství o statutu mezinárodní organizace nelze pochybovat. Římské smlouvy jako zakládající listina jasně definovaly formální strukturu, principy a rozhodovací mechanismy.⁹ Zároveň v nich byly vyjádřeny společné zájmy jednotlivých členů. Kromě obecné vůle k hospodářské spolupráci, vedoucí k prosperitě zde byly uvedeny konkrétní cíle, kterými bylo například vytvoření celní unie a zavedení Společné zemědělské politiky.¹⁰ Výše uvedenými skutečnostmi tak EHS naplnilo všechna kritéria z definice profesora

⁵ Ibid., s. 36.

⁶ Miroslav Potočný, *Mezinárodní organizace* (Praha: Svoboda, 1971), s. 249.

⁷ Joseph L. Noguee a Robert H. Donaldson, *Soviet foreign policy since World War II, 2nd Ed.* (Oxford: Pergamon Press, 1986), s. 86.

⁸ Glenn E. Curtis ed., „The Council for Mutual Economic Assistance“ in *Czechoslovakia: A Country Study* (Washington D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992).

⁹ Smlouva o zřízení Evropského hospodářského společenství, část první: Zásady.

¹⁰ Smlouva o zřízení Evropského hospodářského společenství, část první: Zásady, článek 3.

Archera. Supranacionální prvek v EHS nadto zajistil skutečnou autonomii rozhodovacích struktur organizace od kontroly jedním členem.

Mezinárodní organizace je dále možné klasifikovat podle tří základních kritérií doktorky Weisové: typ členství, rozsah členství a cíle a pole působnosti.¹¹ Na základě těchto kritérií by RVHP, stejně jako EHS, patřila do kategorie mezinárodní vládní organizace (typ členství), organizace s limitovaným členstvím (rozsah členství), organizace, která se orientuje na budování a udržování kooperativních vztahů mezi svými členy. Z výše uvedeného vyplývá, že podstata obou organizací byla podobná, tedy je lze legitimně srovnávat. Klíčové rozdíly mezi nimi vyplývaly spíše z vnitřní institucionální a rozhodovací struktury.

¹¹ Šárka Waisová, *Úvod do studia mezinárodních vztahů* (Plzeň: Aleš Čeněk, 2009), s. 146.

2. EVROPSKÉ HOSPODÁŘSKÉ SPOLEČENSTVÍ

2.1 *Okolnosti vzniku EHS*

Evropské hospodářské společenství (EHS, angl. European Economic Community, EEC) bylo spolu s Evropským společenstvím pro atomovou energii založeno Římskými smlouvami 25. března 1957 v rámci snah o prohloubení spojení mezi evropskými národy a vytvoření společného trhu Šestky.¹² Instituce byly oficiálně vytvořeny až 1. ledna 1958, kdy Římské smlouvy vstoupily v platnost.¹³

Po období útlumu snah o evropskou integraci byla jedním z hlavních impulzů k obnovení diskuze o možnostech evropského sjednocování vyhrocená mezinárodní situace. „...nové mezinárodní napětí, které nastalo na podzim 1956 po událostech v Suez a Maďarsku, přesvědčilo vlády Šestky, aby posílily svou solidaritu a aby urychleně zahájily jednání o evropské obnově.“¹⁴ Příznivou okolností také byla přítomnost proevropských stran ve vládách zemí Šestky a již existující koncepce hlubší integrace v podobě Spaakovy zprávy.¹⁵ V přístupu k návrhu vytvoření Evropského hospodářského společenství a všeobecného společného trhu se jednotlivé národní zájmy států rozcházel.

Příkladem může být negativní postoj ke vzniku všeobecného, liberálního společného trhu zaujímala především Francie, která se obávala, že nebude schopna cenově konkurovat Německu, čímž ohrozí vlastní výrobce a umožní ekonomickou hegemonii Německa. Byla však nakloněna konceptu integrace po jednotlivých odvětvích, především v oblasti jaderné energie.¹⁶ V závěru jednání si Francie vymohla množství ústupků v rámci budoucího Euratomu i EHS. V hlasování se pro ratifikaci smluv

¹² Francie, Německo, Itálie, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko.

¹³ Petr Fiala a Markéta Pitrová, *Evropská unie* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009), s. 68.

¹⁴ Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 137.

¹⁵ **Spaakova zpráva** = Zpráva z dubna roku 1956 byla adresována ministrům zahraničí států ESUO. Navrhovala založení Evropského hospodářského společenství a Evropského společenství pro atomovou energii. Již na konferenci ministrů zahraničí ESUO v Messině v roce 1955 byla pověřena skupina expertů, aby pod vedením belgického ministra zahraničí Paul-Henri Spaaka hledala cesty k dalšímu pokračování hospodářské integrace. Spaakova zpráva byla v zásadě přijata na konferenci v Benátkách a tvořila základ Římských smluv, uzavřených 25. března 1957.

(Převzato z: <https://www.euroskop.cz/290/sekce/r-s/>).

¹⁶ Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 129-131.

vyslovili socialisté a umírněná pravice, proti přijetí vystoupili komunisté a gaullisté.¹⁷ Německo a země Beneluxu usilovaly o co největší liberalizaci společného trhu. Ratifikace proběhla bez problémů v Belgii a Lucembursku. Naopak v Nizozemsku bylo schválení pozdrženo horní komorou parlamentu. Podle CDU byly Římské smlouvy pro Západní Německo další možností včlenění země do mezinárodního dění. CDU tedy měla zájem na rozšiřování Společenství a navýšení pravomocí Evropského parlamentu.¹⁸ Němečtí sociální demokraté a liberálové s přijetím smluv nesouhlasili kvůli obavám z komplikací pro znovusjednocení Německa.¹⁹

Navrhované koncepci evropského sjednocení byla nakloněna i americká vláda. „V souvislosti se Společným trhem pociťovaly americké obchodní kruhy jisté obavy vyvolané evropskou celní unií, ale vládní odpovědní činitelé se domnívali, že ekonomické úvahy musí ustoupit politickým zájmům, jak je představovala jednotná Evropa.“²⁰ Z výše uvedených tvrzení vyplývá, že přestože se jednalo především o ekonomické otázky, jednotlivé vlády si uvědomovaly dalekosáhlé politické dopady integrace.

2.2 Tvorba zahraniční politiky EHS

Zformování společné zahraniční politiky Evropského hospodářského společenství bylo velkým politickým tématem, jelikož „*spolupráce v zahraniční politice byla považována za předběžné období evropského politického sjednocování.*“²¹ Po neúspěchu pokusů o vytvoření Evropského obranného společenství a Evropského politického společenství, představovalo EHS možnost evropské integrace s minimální potřebou politického sjednocování. V Římských smlouvách byly přítomny pouze obecné náznaky budoucího formování společné zahraniční politiky, pozornost byla věnována především vnitřní problematice celní unie, společné zemědělské politiky a jaderné energie.²²

¹⁷ Dominique Hamon a Ivan Serge Keller, *Fondaments et étapes de la construction européenne* (Paris: Presses Universitaires de France, 1997), s. 130.

¹⁸ Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 141.

¹⁹ Philippe Moreau Defarges, *Evropské instituce* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002), s. 22.

²⁰ Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 136.

²¹ Ibid., s. 223.

²² Preambule Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství.

Hlavními orgány, které se zabývaly zahraničně-politickými tématy EHS, byla Rada ministrů a Komise EHS (později Komise ES).²³ Rada ministrů rozhodnutí přijímala a Komise byla pověřena je aplikovat, zároveň s ustanoveními obsaženými v Římských smlouvách. Moc Komise byla posílena mechanismem, který umožňoval Radě ministrů odmítnout či modifikovat návrhy Komise pouze jednomyslným hlasováním. Orientace v rozhodovacím procesu byla ambivalentní tím, že Komise hájila spíše zájmy Společenství, naproti tomu Rada ministrů upřednostňovala ochranu národních zájmů. Tento vztah podněcoval oba orgány k efektivní činnosti. Členské země Šestky důsledně dbaly na vyvážení národností, co se týče předsedů Komise.²⁴

Zvláštním poradním orgánem pro zahraniční politiku EHS se staly pravidelné čtvrtletní konzultace ministrů zahraničí členských států, které se konaly v letech 1960 – 1963. Tato setkání měla za úkol zhodnotit politický dopad činnosti Společenství a odpovídající mezinárodní problematiku. Pokud se témata konzultací úzce dotýkala kompetencí Evropských společenství, mohla být na jednání přizvána Komise. Nebyl však vytvořen stálý sekretariát, schůzky připravovali tajemníci ministrů zahraničí.²⁵

V průběhu 60. let „gaullistická politika blokovala veškeré evropské ambice v zahraniční politice“.²⁶ Roku 1969 však byla s ohledem na změnu v mezinárodní situaci (rezignace francouzského prezidenta De Gaulla, invaze do ČSR) obnovena snaha utvořit společnou jednotnou zahraniční politiku. Byl například znovu zaveden model konzultací ministrů zahraničí. Zásadním okamžikem pro zahraniční politiku EHS byl v roce 1969 konec přechodného období pro přijetí společné obchodní politiky vůči třetím státům. Od této doby vlády Šestky v podstatě podstoupily Společenství pravomoci ve své obchodní politice. Ostatní státy tedy byly nuceny jednat nikoli bilaterálně s jednotlivými zeměmi, nýbrž s Komisí.²⁷

²³ V průběhu sledovaného období byla přijata Smlouva o jednotných orgánech = tzv. Slučovací smlouva; Smlouva o zřízení společné Rady a společné komise Evropských společenství (přijata 8. dubna 1965, platná od 1. července 1967).

²⁴ Petr Fiala a Markéta Pitrová, *Evropská unie* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009), s. 72 – 75.

²⁵ Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 174.

²⁶ Dominique Hamon a Ivan Serge Keller, *Fondaments et étapes de la construction européenne* (Paris: Presses Universitaires de France, 1997), s. 212.

²⁷ Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 79.

3. RADA VZÁJEMNÉ HOSPODÁŘSKÉ POMOCI

3.1 *Okolnosti vzniku RVHP a její reformy*

Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP, angl. Council for Mutual Economic Assistance, Comecon) byla založena 5. ledna 1949 jako reakce sovětského bloku na Marshallův plán. Mezi zakládající členy RVHP patřil Sovětský svaz, Československo, Maďarsko, Polsko, Bulharsko a Rumunsko. Původním cílem organizace bylo dosáhnout ekonomické obnovy po druhé světové válce a „*klást ekonomické základy socialismu*“.²⁸ V průběhu zkoumaného období RVHP hledala svůj nový účel a zaměření. V následující kapitole proto budu popisovat nové směřování organizace, nastolené vedením Chruščova po smrti Stalina, zakotvené především ve Statutu RVHP, podepsaném 14. prosince 1959, který dal této instituci nový charakter.

Přestože původním účelem RVHP byla poválečná obnova, toto uskupení nevykazovalo přílišnou aktivitu. Důvodů k obnově činnosti v polovině padesátých let se nabízelo několik. Jeden z hlavních podnětů lze spatřovat ve vnitroblokových krizích v roce 1956. Rychlý rozpad maďarské komunistické strany poukázal na slabinu satelitních režimů. Sovětské vedení si uvědomilo, že je potřeba východní blok vnitřně utužit a upevnit vnitroblokové struktury na spolehlivějším základu. Toto měla umožnit multilaterální ekonomické spolupráce bloku v rámci RVHP, jež byla do této doby prakticky nečinná. Na počátku 60. let měl Chruščov představu o vytvoření jednotného ekonomického prostoru.²⁹ RVHP nepředstavovalo pouze již existující možnost prohlubování spolupráce, ale díky své minimální činnosti v době Stalinovy vlády, byla tato organizace relativně nezprofanovaná a mohla být tedy vyzdvihnuta její důležitost v rámci nového směru sovětské politiky. Ideologicky byl tento krok vysvětlován jako „návrat k marxistickým kořenům“, přičemž stalinismus byl vnímán jako „přechodná poválečná fáze“.³⁰

²⁸ F. M. Metělskij et al., eds., *RVHP výsledky a perspektivy* (Praha: Nakladatelství Svoboda, 1974), s. 9.

²⁹ Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera a Miroslav Tejchman, *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku (1944-1989)*, (Praha: Nakladatelství Libri, 2000), s. 330.

³⁰ Lee K. Metcalf, *The Council of Mutual Economic Assistance: Failure of Reform* (New York: Columbia University Press, 1997), s. 68.

Dalším důležitým faktorem byla zhoršující se ekonomická situace, pramenící z dlouhodobé snahy o politiku soběstačnosti socialistických zemí, prosazovanou zejména Stalinovým vedením. V roce 1954, rok po Stalinově smrti, byla obnovena pravidelná zasedání RVHP. Zasedání vyjádřila vůli opustit politiku soběstačnosti, nevhodnou zejména pro menší státy sovětského bloku, a namísto toho prosadit model zvýšení specializace jednotlivých států a zintenzivnění koordinace výroby mezi socialistickými zeměmi.³¹

Navzdory oficiálnímu tvrzení, že EHS jako „kapitalistická organizace“ je odsouzena k zániku, možnost jeho úspěchu představovala pro země sovětského bloku hrozbu jak z ideologické, tak z ekonomické stránky. Díky reformám měla být RVHP schopna konkurovat této nové výzvě.³² Atributem Rady vzájemné hospodářské pomoci byla, již od doby jejího vzniku, výrazná nevyrovnanost ekonomik jednotlivých členských zemí.³³ Z tohoto předpokladu bylo nutné dále vycházet. V rámci snahy o prohlubování spolupráce mezi zeměmi sovětského bloku měly (zejména vyspělejší) státy odlišné cíle.³⁴ Pro sledované období je podstatná změna přístupu RVHP ke svému poslání, kterým již nebyla poválečná obnova, nýbrž rozvoj stávající ekonomiky a koordinace spolupráce socialistických států. „*Od druhé poloviny 60. let probíhá v celém sovětském bloku (v zemích, sdružených v rámci RVHP) až do poloviny 70. let celkem příznivý hospodářský vývoj...přece jen tu vstoupilo hospodářství sovětského typu do vývojového stadia, které bývá označováno jako konzumní orientace v moderních industriálních společnostech.*“³⁵ Rovněž nelze opomenout politické motivy, které stály za změnou ve směřování RVHP a jejími reformami. Toto téma bude rozvinuto v následujících kapitolách.

³¹ Ibid., s. 49.

³² Avi Shlaim, G. N. Yannopoulos, eds., *The EEC and Eastern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), s. 26.

³³ Viz příloha č. 1.

³⁴ W. Iskra, „The Mechanisms of Integration“ *Kulkereskedelem* No. 1 (léto 1971): 119-128. (EBSCO Publishing), s. 126.

³⁵ Zdeněk Mlynář, *Krize v sovětských systémech od Stalina ke Gorbačovovi* (Praha: Prospektrum, 1991), s. 45-46.

3.2 *Tvorba zahraniční politiky RVHP*

Specifikum zahraniční politiky Rady vzájemné hospodářské pomoci spočívalo zejména ve způsobu jejího utváření. Rozhodnutí ohledně zahraničního směřování nebyla přijímána pouze prostřednictvím oficiálních orgánů organizace, ale také na základně rozhodnutí, vycházejících ze závěrů porad komunistických a dělnických stran. Během zkoumaného období prošla struktura RVHP mnohými změnami, o nichž se v práci zmiňuji pouze ve chvíli, kdy je tato skutečnost relevantní k tématu.

Podle Statutu RVHP bylo nejvyšším orgánem Zasedání Rady, kterému „*přísluší projednávat všechny otázky náležející do působnosti RVHP a činit doporučení a rozhodnutí ve shodě se Statutem RVHP.*“³⁶ Zasedání se účastnily delegace členských zemí, přičemž jejich složení bylo v kompetenci jednotlivých států. Jednou z pravomocí Zasedání bylo určování hlavních směrů činnosti RVHP, čímž zásadně ovlivňovalo i zahraničně-politické vztahy. Podobným způsobem ovlivňoval zahraniční politiku i později založený Výkonný výbor RVHP, který pro Zasedání vypracovával podklady pro jednání.³⁷ V pozdějším období byly mezi hlavní rozhodující orgány přiřazeny také jednotlivé Výbory, které obdobně jako Výkonný výbor předkládaly návrhy a podklady pro projednání ve specifických oblastech (např. Výbor vnějších ekonomických vztahů). Reprezentativním zástupcem RVHP byl na základě Statutu tajemník RVHP. „*... (tajemník) zastupuje Radu před oficiálními osobnostmi, organizacemi členských zemí RVHP i dalších států, a rovněž před mezinárodními organizacemi.*“³⁸

Dle Statutu byla RVHP oprávněna jednat a uzavírat smlouvy s mezinárodními organizacemi. Důsledky této pravomoci budou přiblíženy v kapitolách „Strukturální srovnání EHS a RVHP“ a „Vývoj vzájemného vztahu EHS a RVHP“. Socialistické organizace v rámci sovětského bloku byly pro RVHP stěžejními partnery. Přesto RVHP udržovala styky i s celosvětovými vládními i nevládními uskupeními. Tato spolupráce se uskutečňovala různými formami: spoluprací na základě pozorovatelského nebo jiného speciálního statusu, vzájemnou konzultací, výměnou informací, či společným

³⁶ Statut RVHP, čl. IV, odstavec 1.

³⁷ Bohumil Lehár, *Rada Vzájemné hospodářské pomoci* (Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989), s. 21.

³⁸ Statut RVHP, čl. X, odstavec 1.

zpracováním jednotlivých otázek. Mezi partnery RVHP patřila zejména Organizace spojených národů a její vybrané podřízené instituce.³⁹

³⁹ Bohumil Lehár, *Rada Vzájemné hospodářské pomoci* (Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989), s. 38.

4. STRUKTURÁLNÍ SROVNÁNÍ EHS A RVHP

Jedním z hlavních argumentů Evropského hospodářského společenství, uváděných jako důvod pro neuznání Rady vzájemné hospodářské pomoci jako rovnocenného partnera pro jednání, byla odlišná vnitřní institucionální struktura. V následující kapitole se pokusím tyto organizace porovnat právě z hlediska vnitřní struktury a rozhodovacích mechanismů. Domnívám se, že na základě poznatků z kapitoly „Teorie mezinárodních institucí“ lze EHS a RVHP označit za organice, které je možné vzájemně porovnávat.

4.1 Charakteristika EHS

Struktura EHS byla určena Římskými smlouvami, které doplňovaly dosavadní instituce Evropského společenství uhlí a oceli dalšími orgány pro nově vzniklé organizace. „*Úkoly svěřené Společenství zajišťují tyto instituce: Shromáždění, Rada, Komise, Soudní dvůr.*“⁴⁰ Shromáždění (nazývané také Evropský parlament) bylo orgánem později voleným na základě všeobecného volebního práva. Podle Římských smluv „*Shromáždění tvoří delegáti, jmenovaní příslušnými zákonodárnými sbory z jejich členů postupem, který stanoví každý členský stát.*“⁴¹ Shromáždění mělo vypracovat návrhy na uskutečnění všeobecných evropských voleb do tohoto orgánu.

Komise zastupovala nadnárodní prvek a byla složena z nezávislých osobností, Rada se skládala z ministrů, reprezentujících národní zájmy. Společným rysem orgánů byla jistá proporcionalita. Počet jednotlivých zástupců v institucích se nerovnal počtu členských států, ale vždy jej ustanovovala smlouva. Snahou bylo nediskriminovat malé státy, avšak zohlednit význam členů. Sídlem těchto institucí byl Brusel a oficiálním jazykem byly všechny jazyky členských států. Komise jako objektivní orgán měla být schopna sladit jednotlivé národní zájmy všech členských států ve prospěch Společenství jako celku.⁴² Poměrně rychlá schválení opatření prohlubujících integraci byla poté zpomalena v důsledku tzv. krize prázdné židle a následném přijetí Lucemburského kompromisu, který vyžadoval jednomyslnost v případě rozhodování o „vysoce důležitých zájmech“ některého z členských států.⁴³

⁴⁰ Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství, Článek 4.

⁴¹ Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství, Část pátá, Hlava I, Kapitola I Instituce, oddíl I, článek 138.

⁴² Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 143.

⁴³ Philippe Moreau Defarges, *Evropské instituce* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002), s. 44.

4.2 Charakteristika RVHP

Jak již bylo výše zmíněno, Statut RVHP⁴⁴, podepsaný v Sofii 14. prosince 1959, ve svých dvanácti člancích ustanovil oficiální základní principy fungování, cíle, vztahy k třetím stranám, organizaci a pravomoci RVHP. Problematiku RVHP je nutno zkoumat s ohledem na fakt, že existovaly značné rozdíly mezi deklarovaným a reálným fungováním organizace, jelikož zde působil politický vliv SSSR a komunistických stran členských států. Příkladem tohoto vlivu mohou být neformální konference prvních tajemníků komunistických a dělnických stran členských zemí, určující směřování celé organizace a práce jejích orgánů. Hlavními orgány RVHP byly Rada, Výkonný výbor, stálé komise a Sekretariát.⁴⁵ RVHP oficiálně fungovala na základě principu „suverénní rovnosti členů“, což znamená, že všichni členové byli rovným dílem zastoupeni v hlavních orgánech. Pravidelná zasedání Rady se měla konat postupně v hlavních městech členských zemí, vždy s předsednictvím hostitelské země.

Celkové uspořádání mělo zdůrazňovat mezivládní charakter spolupráce a omezovat nadnárodní složku. Členské státy sice neměly právo veta, avšak dle Charty jim bylo umožněno neúčastnit se akcí RVHP v případě nesouhlasu.⁴⁶ Jelikož se RVHP proklamovala jako otevřená mezinárodní organizace, měla kromě stálých členů i další partnery, kterým bylo možné udělit několik statutů pro úroveň spolupráce: přidružené členství, nesocialistická spolupracující země⁴⁷, pozorovatelský status.

Je otázkou, do jaké míry byly proklamované principy v praxi dodržovány a nakolik RVHP sloužila prakticky k vykořisťování zemí východního bloku Sovětským svazem.⁴⁸ Důkazem faktického nerovnoprávního jednání Sovětského svazu s ostatními zeměmi může být například fakt, že tajemník RVHP pocházel vždy ze SSSR, kde bylo také oficiální a administrativní sídlo organizace.⁴⁹ Ekonomiku východní Evropy také výrazně ovlivňovala neformální ekonomika, rozvíjející se na základě neformálních ekonomicko-

⁴⁴ Rusky – УСТАВ СОВЕТА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ВЗАИМОПОМОЩИ.

⁴⁵ Statut RVHP, článek V.

⁴⁶ Statut RVHP, článek IV.

⁴⁷ Například Finsko, Irák, Mexiko.

⁴⁸ Philippe Moreau Defarges, *Evropské instituce* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002), s. 20.

⁴⁹ Glenn E. Curtis ed., „The Council for Mutual Economic Assistance“ in *Czechoslovakia: A Country Study* (Washington D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992).

sociálních struktur. Podle odhadů v knize Zdeňka Mlynáře se až 30 % ekonomicky činného obyvatelstva socialistických zemí nějakým způsobem přímo podílelo na ekonomických činnostech v této tzv. druhé ekonomice, která nebyla zohledněna v ekonomických ukazatelích, které jsou tím nepřesněny.⁵⁰ Rovněž lze diskutovat o ekonomické výhodnosti RVHP pro Sovětský svaz.

4.3 *EHS versus RVHP*

Hlavním společným znakem obou organizací byl jejich cíl – ekonomická integrace svých členů, zvyšování životní úrovně, hospodářský a všeobecný rozvoj. Dále byla společným zájmem koordinace ekonomik členských států. Obě zmíněné organizace tedy určitým způsobem definovaly postup, jakým chtěly členské země společně dosáhnout ekonomického růstu. Tento růst se v obou případech netýkal čistě hospodářského sektoru, ale také rozvoje infrastruktury (např. dopravní sítě), spolupráce v oblastech technologie a dotýkal se i změn v právním řádu členských států. EHS i RVHP byly rovněž na základě zakládajících smluv zplnomocněny vystupovat v jednáních a uzavírat dohody s třetími zeměmi, svazky států a mezinárodními organizacemi.⁵¹ V obou organizacích existovalo rozdělení na spíše průmyslově a spíše agrárně zaměřené země, jejichž zájmy se střetávaly a bylo nutné hledat kompromisní politiky. Pozice agrárních států v EHS zastávala především Francie, podporovaná Nizozemskem a v RVHP Rumunsko, Bulharsko a Maďarsko. Naproti tomu zájmy průmyslových států hájila v EHS SRN a v RVHP NDR a Československo.

Zásadní rozdíly mezi EHS a RVHP nalezneme nejen ve struktuře, principech, ale i v ideologické oblasti. Z hlediska teritoriálního rozsahu lze EHS označit za organizaci regionální, kdy jednotliví členové jsou státy vzájemně sousedící, kulturně si blízké. RVHP oproti tomu zahrnuje 10 zemí na třech kontinentech. Také počet obyvatel v zemích RVHP (přibližně 450 milionů) byl vyšší než ve státech EHS (přibližně 270 milionů).⁵² Vztah k mimoevropským zemím nelze opomenout, avšak není předmětem této práce. Pro RVHP byl problematický nejen velký rozptyl členských států, ale také jejich různá úroveň industrializace a různorodé hospodářské

⁵⁰ Zdeněk Mlynář, *Krize v sovětských systémech od Stalina ke Gorbačovovi* (Praha: Prospektrum, 1991), s. 47.

⁵¹ Statut RVHP, Římské smlouvy.

⁵² Glenn E. Curtis ed., „The Council for Mutual Economic Assistance“ in *Czechoslovakia: A Country Study* (Washington D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992).

zájmy vyplývající z jejich ekonomického zaměření a dosavadního vývoje.⁵³ Mnohé z těchto zemí se na současnou úroveň dostaly právě díky činnosti RVHP, zatímco jiné státy (např. Československo) již této úrovni dosáhly a jejich zájmy se už nacházely v jiné oblasti. „V roce 1950 byl rozdíl v národním příjmu na obyvatele v extrémním případě (Rumunsko a Československo) v poměru 3:1.“⁵⁴ T. Berend ve své stati uvádí, že ve Východním bloku proběhla v podstatě opožděná průmyslová revoluce, přičemž se nejvíce projevila v nejzaostalejších zemích (Balkán), zde se však vyskytla jistá nesouměrnost mezi pokrokovou, ekonomickou a pomaleji se adaptující sociální stránkou.⁵⁵

Neopominutelná je role Sovětského svazu jako jednoznačně ekonomicky nejsilnějšího státu, který si svoje dominantní postavení v rámci organizace udržoval nejen politicky, ale také nezbytně působil hospodářskou silou. SSSR vlastnil 90 % půdy, na jeho území žilo 70 % z celkové populace, a jeho příjmy tvořily 65 % celkových příjmů RVHP.⁵⁶ Na druhé straně země EHS již byly v době zahájení procesu integrace sobě rovnými obchodními partnery. I přes diskuze o oblastech, ve kterých by měla probíhat spolupráce, bylo možné definovat konkrétní společné cíle. Například Francie a Nizozemsko měly shodné zájmy, týkající se společné zemědělské politiky nebo zájmy Německa a zemí Beneluxu v případě celní unie. Ve srovnání s RVHP zde žádný stát „nevyčníval“ a v rámci organizace nedominoval. EHS bylo tedy z hlediska vyváženosti členů značně vyrovnanější.⁵⁷ (Přestože se například gaullisté ve Francii obávali převahy Německa při vytvoření společného vnitřního trhu.)⁵⁸ V návaznosti na přítomnost ideologie marxismu-leninismu v RVHP byla společná ekonomika členských států centrálně plánovaná, založená na „mezinárodní socialistické dělbě práce“ (viz Komplexní program socialistické dělby práce z roku 1962) a ignorovala požadavky trhu (stejně jako jednotlivé domácí ekonomiky těchto socialistických států).

⁵³ Viz příloha č. 1.

⁵⁴ W. Iskra, „The Mechanisms of Integration“, *Soviet & Eastern European Foreign Trade* 7, č. 2 (1971), s. 124.

⁵⁵ Ivan T. Berend, „Economic and social performance of state socialism, 1950-89“ in *Central and Eastern Europe, 1944-1993: Detour from periphery to periphery* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998).

⁵⁶ Glenn E. Curtis ed., „The Council for Mutual Economic Assistance“ in *Czechoslovakia: A Country Study* (Washington D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992).

⁵⁷ Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 139.

⁵⁸ Petr Fiala a Markéta Pitrová, *Evropská unie* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009), s. 72 – 75.

Naopak pro EHS byl aktuální stav trhu určujícím faktorem a různé iniciativy pocházely často „zdola“, přímo od konkrétních podniků, či dokonce osob.⁵⁹

Pro fungování vnitřně hospodářsky různorodé RVHP bylo nezbytné vytvořit pojítka mezi členskými státy, jímž byla po celou dobu její existence především ideologie.⁶⁰ Samotné členství bylo podmíněno sdílením společných cílů a principů, jimiž se rozuměla socialistická orientace států.⁶¹ Dále také byla zřetelná vazba na vojenské uskupení Varšavského paktu, zatímco země EHS se od vojenských záležitostí v podobě NATO spíše distancovaly. V rámci EHS neexistovala jednotná politická ideologie, kromě společných prohlášení o prosazovaných hodnotách a perspektivách (například maximalizace zisku, odbourávání bariér, rozvoj a efektivita). Ve svém díle *Fondements et étapes de la construction européenne* autoři nazvali EHS dokonce „politickým trpaslíkem“, jelikož určitý odstup od politických ideologií byl žádoucí.⁶² Organizace v tomto období usilovala především o čistě ekonomickou integraci a ve vnitropolitických záležitostech plně respektovala suverenitu států. Společná zahraničně-obchodní politika byla diskutovanou otázkou, ale vzhledem k absenci společné ideologie bylo komplikovanější dosáhnout společného kompromisu. Politická scéna jednotlivých členských států však hrála roli například při schvalování důležitých dokumentů. Například před podpisem Římských smluv byla uspíšena jednání kvůli volbám v Německu, ve kterých hrozilo vítězství proti-evropsky orientovaného křídla politické scény a tedy komplikací pro završení již nastartovaného procesu.⁶³

4.4 Otázka supranacionality

Otázka supranacionality je nejen jedním z hlavních rozdílů mezi EHS a RVHP, ale zároveň také jedním ze sporných bodů, kvůli kterým EHS odmítala s RVHP navázat konkrétní spolupráci na počátku 70. let. Otázka vývoje vzájemných vztahů bude řešena v další kapitole, nicméně vzhledem k významu tohoto tématu, považuji za vhodné ho rozvést v samostatné podkapitole.

⁵⁹ Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 144.

⁶⁰ Glenn E. Curtis ed., „The Council for Mutual Economic Assistance“ in *Czechoslovakia: A Country Study* (Washington D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992).

⁶¹ Statut RVHP, článek II.

⁶² Dominique Hamon a Ivan Serge Keller, *Fondements et étapes de la construction européenne* (Paris: Presses Universitaires de France, 1997), s. 208-209.

⁶³ Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 141.

Supranacionalitou v mezinárodní organizaci se rozumí princip, kdy se jednotlivé státy vzdají části svých pravomocí, jež jsou přeneseny na určitý orgán, stojící mimo národní stát. Rozhodnutí, vynesena tímto pověřeným orgánem, jsou poté ve vymezené oblasti platná ve všech členských zemích, které již do rozhodovacích procesů nemohou zasahovat. Přijetí principu supranacionality tedy prohlubuje integraci, zároveň však v určité oblasti omezuje suverenitu jednotlivých států.

Přestože EHS na počátku 70. let argumentovala proti navázání spolupráce s RVHP tím, že nemá odpovídající supranacionální struktury, samotný princip supranacionality byl i v EHS diskutovanou a z části i spornou otázkou. Především po nástupu Charlese de Gaulla do čela Francie byla ve Společenství znatelná snaha upřednostnit princip mezistátní spolupráce. Na rozdíl od Společenství uhlí a oceli, kde se nadnárodní způsob vlády osvědčil, společný trh představoval širokou oblast, zahrnující základní národní zájmy. Proto byl kladen větší důraz na sladěnou vůli členských států a ne na autoritu určitého vládnoucího orgánu.⁶⁴ „*Instituce Římských smluv vyjadřovaly menší supranacionalitu – ostatně se slovo „supranacionální“ v textu vůbec neobjevuje*“.⁶⁵ Do otázky způsobu vedení Evropských společenství se promítaly především postoje jednotlivých států ke znovuvyzbrojení Německa, názory na podobu vztahu k USA a Velké Británii. Impulsem posunu směrem k supranacionálnímu vedení Společenství byla již zmíněná změna v mezinárodní situaci – rezignace Charlese de Gaulla, sovětská okupace Československa, ale i celková společenská proměna na konci 60. let.⁶⁶

Nicméně EHS byla z velké části supranacionální institucí, čemuž odpovídaly také její pravomoci. V orgánech EHS měly členské státy proporcionální počet zástupců. Tyto orgány vydávaly pro své členy závazná a vymahatelná nařízení, určovaly tarify a komunitární právo mělo přednost před právy národními.⁶⁷ RVHP byla podle Statutu z roku 1959 „*otevřená mezinárodní organizace, založená na rovnoprávnosti členů, respektující jejich plnou suverénní rovnost*“.⁶⁸ V oficiálních dokumentech byl kladen důraz na mezivládní spolupráci. Jednotliví členové měli ve většině orgánů rovné zastoupení. RVHP vydávala oficiálně nezávazná doporučení. Členské státy sice neměly

⁶⁴ Ibid., s. 142.

⁶⁵ Dominique Hamon a Ivan Serge Keller, *Fondaments et étapes de la construction européenne* (Paris: Presses Universitaires de France, 1997), s. 156.

⁶⁶ Philippe Moreau Defarges, *Evropské instituce* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002), s. 144.

⁶⁷ Pierre Gerbet, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004), s. 144.

⁶⁸ Statut RVHP, článek I.

právo veta, ale dle Statutu jim náleželo právo nezúčastnit se aktivit RVHP na základě vlastního rozhodnutí.⁶⁹ Je otázkou, nakolik byly tyto svobody pouze formální vzhledem ke zmíněnému tlaku Sovětského svazu. Vliv neoficiálních struktur, které určovaly skutečné podmínky a pravidla pro činnost RVHP, byl nezanedbatelný.

Přestože RVHP až do svého rozpadu působila jako organizace, založená na mezinárodní spolupráci a principu jednomyslného rozhodování, supranacionalita byla především na počátku 60. let diskutovaným problémem. V rámci dalších reforem v roce 1962 navrhl sovětský vůdce Nikita Chruščov zavést v RVHP supranacionální autoritu, s ohledem na zlepšení plánování a investování. Sovětský svaz měl několik závažných důvodů pro přijetí takové formy vedení RVHP. Na základě poválečných dohod v rámci RVHP prodával suroviny východním zemím za nižší cenu, než za kterou by stejné množství prodal na světových trzích. Dosavadní systém, kdy SSSR dodával suroviny, menší státy poté tyto suroviny zpracovávaly a do Sovětského svazu poté dodávaly hotové výrobky, se stával stále více nevýhodným. Vzhledem k uvolňování vztahů se Západem a politice „mírové koexistence“ se do SSSR importovalo více západních výrobků, kterým východní produkty nemohly svou kvalitou konkurovat. Kvůli absenci nových technologií byla výroba ve východních zemích neefektivní – ještě v roce 1985 továrny ve východní Evropě spotřebovávaly o 40 % více paliva než továrny na Západě.⁷⁰

Zde se střetával ekonomický a politický zájem SSSR, jelikož bylo žádoucí, aby byly země východního bloku závislé na dodávkách surovin ze Sovětského svazu. Supranacionální vedení RVHP, složené proporcionálně na základě významu státu, by umožnilo zvýhodnit cenové podmínky vzájemného obchodu ve prospěch Sovětského svazu. Supranacionální rozhodování by rovněž umožnilo pokročit v požadované specializaci jednotlivých států, která by zvýšila efektivitu výroby a tudíž by i snížila její surovinovou náročnost. Zavedení supranacionální pravomoci RVHP by tedy umožnilo Sovětskému svazu prosadit tyto potřebné změny v ekonomikách východního

⁶⁹ Statut RVHP, článek IV.

⁷⁰ Glenn E. Curtis ed., „The Council for Mutual Economic Assistance“ in *Czechoslovakia: A Country Study* (Washington D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992).

bloku, aniž by negativně působily na národní cítění jednotlivých členských států a narušovaly tím vyžadovaný klid ve vztazích Sovětů se socialistickými zeměmi.⁷¹

Přestože všechny členské země RVHP, s výjimkou Rumunska, Chruščovův návrh oficiálně podporovaly, měly z této eventuality i jisté obavy. Specializace, jež měla být zaváděna pomocí nadnárodního orgánu, by zejména pro zemědělské a méně vyspělé země znamenala trvalé „zaškatulkování“ s nižším potenciálem pro další rozvoj.⁷² Zemědělské státy (jako například Rumunsko) by zůstaly oproti průmyslovým na horším stupni vývoje. Nedůvěru ke specializaci vyjadřovaly rovněž i průmyslové státy (například Československo), jelikož vnímaly negativně vyšší závislost výroby na dodávkách ze socialistických zemí, které již tak byly značně nespolehlivé. Rovněž by bylo budoucí jednání o cenách v rámci RVHP nevýhodnější a ještě více by se projevila role Sovětského svazu jako hegemonu a snížil by se vliv na vlastní ekonomiku. SSSR se neúspěšně pokoušel různými prostředky přesvědčit Rumunsko k souhlasu s danou reformou, avšak na základě principu jednomyslného přijímání rozhodnutí v rámci RVHP, byla tato reforma zablokována a návrh zamítnut.⁷³

4.5 *Vzájemná potřeba*

Jedním z podnětů navázání spolupráce EHS a RVHP byla vzhledem k jejich charakteru nevyhnutelná vzájemná potřeba. V průběhu 60. let se v EHS řešila otázka společné zemědělské politiky, jejímž cílem byla mimo jiné ochrana domácích rolníků v západní Evropě proti konkurenci nízkých cen dovozových zemědělských produktů. Agrární státy východní Evropy (zejména Rumunsko a Maďarsko), vnímaly společnou zemědělskou politiku (SZP) politikou EHS jako ohrožení vlastních ekonomických zájmů.⁷⁴

Společná zemědělská politika představovala pro agrárně zaměřené státy RVHP problém především ve dvou směrech. V první řadě musely být výrobky importované

⁷¹ Lee K. Metcalf, *The Council of Mutual Economic Assistance: Failure of Reform* (New York: Columbia University Press, 1997), s. 55.

⁷² Joseph L. Noguee a Robert H. Donaldson, *Soviet foreign policy since World War II, 2nd Ed.* (Oxford: Pergamon Press, 1986), s. 234 – 235.

⁷³ Lee K. Metcalf, *The Council of Mutual Economic Assistance: Failure of Reform* (New York: Columbia University Press, 1997), s. 57 – 65.

⁷⁴ Suvi Kansikas, „Acknowledging economic realities. The CMEA policy change vis-à-vis the European Community, 1970–3“, *European Review of History - Revue européenne d'histoire*, Vol. 21, No. 2, (2014), s. 314.

do zemí EHS prodávány za vyšší ceny než výrobky domácí. Rovněž byly stanoveny kvóty dovozu. Těmito prostředky byl import silně diskriminován a výsledkem uvedené politiky bylo výrazné snížení importu z třetích zemí a intenzifikován obchod v rámci Šestky.⁷⁵ Podíl kapitalistických států na zahraničním obchodě zemí RVHP přitom nebyl bezvýznamný.⁷⁶ Příkladem země, jejíž ekonomiku opatření silně zasáhla, bylo Maďarsko. Přibližně 45% maďarského exportu do kapitalistických států představovaly zemědělské produkty, přičemž doposud uzavřené bilaterální smlouvy měly platnost do konce roku 1974. Zde vyvstala pro země RVHP nutnost najít nový postup pro jednání se zeměmi Šestky.⁷⁷

Dalším faktorem, který měl zásadní vliv na vývoj ekonomik v zemích východního bloku, bylo přijetí společného vnějšího tarifu a přenesení kompetencí v oblasti zahraničního obchodu na EHS. Bylo zřejmé, že země RVHP budou mít při vyjednávání ztíženou pozici. I když Rada existenci EHS zatím *de iure* neuznala, uzavřela se jí možnost bilaterálního jednání. Rovněž vzhledem k mezinárodnímu kontextu studené války bylo málo pravděpodobné, že země RVHP obdrží výhodnější přátelský status pro styk se zeměmi EHS.⁷⁸ Na druhé straně pro země Šestky nebyla snaha o ekonomické odloučení se zeměmi východního bloku žádoucí. Hlavním důvodem byl přísun surovin (zejména ropy a zemního plynu), díky kterému nebyly západoevropské země závislé pouze na dovozu z oblasti Blízkého východu. Zároveň východní státy představovaly nezanedbatelné odbytiště (i méně kvalitních výrobků). S ohledem na tyto potřeby byly do přijatého společného tarifu zakomponovány výjimky, co se týče dovozu určitých surovin a produktů. Například Maďarsko vyjednávalo se Společenstvím garantované ceny vepřového, vína a sýrů.⁷⁹

⁷⁵ Petr Fiala a Markéta Pitrová, *Evropská unie* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009), s. 76.

⁷⁶ Viz příloha č. 2.

⁷⁷ Suví Kansikas, „Acknowledging economic realities. The CMEA policy change vis-à-vis the European Community, 1970–3“, *European Review of History - Revue européenne d'histoire*, Vol. 21, No. 2, (2014), s. 316.

⁷⁸ Lee K. Metcalf, *The Council of Mutual Economic Assistance: Failure of Reform* (New York: Columbia University Press, 1997), s. 94 – 95.

⁷⁹ Pál Gomuska, “Failed Eastern integration and a partly successful opening up to the West: the economic re-orientation of Hungary during the 1970’s”, *European Review of History - Revue européenne d'histoire*, Vol. 21, No 2 (2014), s. 273.

5. VÝVOJ VZÁJEMNÉHO VZTAHU EHS A RVHP

5.1 1957 – 1962: Období „diplomatického ticha“

V otázce vzájemných vztahů EHS a RVHP hrála důležitou úlohu aktuální mezinárodní i vnitrostátní politická situace, především v kontextu studené války. V době vzniku EHS již sovětský blok z otevřeného nepřátelství vůči západu přistoupil na politiku tzv. mírové koexistence.⁸⁰ Přesto však v tomto období přetrvávaly hluboké ideologické rozepře. Sovětský blok odmítl existenci EHS de iure uznat.⁸¹ O Společenství se jeho reprezentanti vyjadřovali pouze jako o tzv. „economic grouping“, tedy jakési „ekonomické skupině“. Odmítnutím použít oficiální pojmenování dávali najevo svůj odmítavý postoj k uznání EHS jako politické entity. Ve svých stanoviskách vyjadřovali zástupci východního bloku názor, že EHS je uzavřená skupina, prostředník západoněmeckého revanšismu a amerického imperialismu, svým supranacionálním rozhodovacím mechanismem diskriminující nejen vlastní členy, ale také třetí země.⁸²

Sovětský blok rovněž znepokojovala možnost potenciálního úspěchu společného trhu EHS. V diplomatické nótě sovětskému vůdci Chruščovovi východoněmecký generální tajemník SED Ulbricht „*zdůrazňuje, že EHS se stává efektivním*“.⁸³ De facto některé země RVHP existenci EHS uznaly a uzavíraly s ním bilaterální dohody. „*Nebylo vzácné vidět obchodní atašé těchto států v Bruselu vykonávat návštěvy v sídlech Komise nejen ve věci celkové orientace obchodní politiky, ale také v otázce problematiky vztahů východu a západu.*“⁸⁴ Tomuto postupu se snažilo sovětské vedení předcházet a ve snaze umocnit vnitřní antagonismus EHS bylo zvýšeno úsilí o uzavírání bilaterálních smluv přímo s jednotlivými členy EHS. Zároveň se Chruščov stal

⁸⁰ **Mírová koexistence** = zásada mírového soužití a soutěžení dvou ekonomicko-společenských soustav, jimiž jsou soustavy socialistická a kapitalistická (Zdeněk Mlynář, *Krise v sovětských systémech od Stalina ke Gorbačovovi* (Praha: Prospektrum, 1991) s. 96.

⁸¹ Avi Shlaim, G. N. Yannopoulos, eds., *The EEC and Eastern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), s. 26-27.

⁸² Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 75-76.

⁸³ Poznámka z diskuze mezi Chruščovem a Ulbrichtem v Moskvě, 26. 2. 1962 (Výňatky), str. 4 (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112010>, staženo 25. 4. 2015).

⁸⁴ Branko Tomsa, „Les relations de la CEE avec les pays de l'Europe de l'Est“, *Études internationales* 9, č. 1 (1978), s. 96.

zastáncem pan-evropské spolupráce, namířené proti tvorbě uzavřených zájmových skupin.⁸⁵

Faktorem, který výrazně ovlivnil změnu v sovětském postoji k EHS bylo podání přihlášky Velké Británie ke vstupu do Společenství. Vstup Británie považovala sovětská strana za případnou novou etapu vývoje evropské integrace.⁸⁶ Sovětská diplomacie se snažila rozdělovat západní kontinent tím, že plně podporovala francouzské obavy z potenciálního vlivu USA na vnitřní evropské dění prostřednictvím Velké Británie. Berlínská a kubánská krize však spojenectví mezi západní Evropou a Spojenými státy upevnily. Dosavadní přístup východního bloku k evropské integraci se tedy ukázal jako neefektivní, jelikož dynamika ekonomické integrace stále narůstala a její atraktivitu dokazovala britská přihláška a jednání o rozšíření Společenství.⁸⁷

Určitý vliv na zmírnění postoje vůči EHS je rovněž možné připisovat snaze SSSR o vnitřní reformu RVHP. Chruščov poprvé označil EHS jako *ekonomickou a politickou realitu* ve svých 32 tezích o společném trhu, zveřejněných 26. srpna 1962 v deníku Pravda (toto vyjádření však není oficiálním uznáním EHS jako organizace). V této fázi však šlo z hlediska Sovětského svazu spíše o uskutečnění vlastního cíle, jímž bylo prosazení reformy v rámci RVHP. Přiznání existence a potenciálu konkurenční kapitalistické EHS poukazovalo na nutnost zvýšení efektivity RVHP a podtrhovalo nutnost zavedení supranacionálního plánování.⁸⁸

5.2 1963 – 1967: *Období minimální aktivity*

Probíhající postupnou změnu a aktivitu v sovětských postojích zastavilo především veto francouzského prezidenta Charlese de Gaulla vstupu Velké Británie do EHS v roce 1963. Nová francouzská zahraniční politika kritizovala supranacionální vedení Společenství a stavěla se proti vlivu USA v Evropě.⁸⁹ Pro východní blok tak pominulo

⁸⁵ Marie-Pierre Rey, "Le retour à l'Europe? Les décideurs soviétiques face à l'intégration oust-européenne, 1957–1991," *Journal of European Integration History*, Vol. 11, No. 1 (Spring 2005), s. 12.

⁸⁶ Wolfgang Mueller, „Recognition in Return for Détente? Brezhnev, the EEC, and the Moscow Treaty with West Germany, 1970-1973“, *Journal of Cold War Studies* Vol. 13, No. 4 (2011), s. 79–100, s. 82.

⁸⁷ Marie-Pierre Rey, "Le retour à l'Europe? Les décideurs soviétiques face à l'intégration oust-européenne, 1957–1991," *Journal of European Integration History*, Vol. 11, No. 1 (Spring 2005), s. 11.

⁸⁸ Avi Shlaim, G. N. Yannopoulos, eds., *The EEC and Eastern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), s. 27.

⁸⁹ To se projevilo například vystoupením Francie z vojenských struktur NATO v roce 1966.

bezprostřední „nebezpečí“ z dalšího prohlubování západoevropské integrace. Francie stala „oblíbeným partnerem“ pro jednání Sovětů s Evropou. „*Jak podotkl Harold Macmillan: když de Gaulle řekl Evropa, myslel tím Francii, když Moskva řekla Francie, myslela tím Evropu*“.⁹⁰ Odmítavý a relativně pasivní postoj východního bloku vůči EHS setrval až do konce 60. let. Jedinou a poslední iniciativou ze strany EHS navázat na počátku 60. let institucionální kontakt se sovětským blokem byl návrh Společenství z roku 1963. Sovětské vládě byl předložen návrh otevřít jednání týkající se možného snížení cla na import vodky, kaviáru a krabů. Tuto nabídku sovětské vedení odmítlo.⁹¹

5.3 1968 – 1973: První přímé kontakty

Koncem 60. let se na evropské politické scéně udály změny, které vedly k přehodnocení dosavadního vzájemného postoje. V širším kontextu studené války začínalo období détente, které pro sovětský blok znamenalo otevírání se Západu, zároveň s tím však vnitro-blokové upevňování.⁹² Ekonomický rozvoj a především úspěchy EHS vyústily v nová jednání o rozšíření Společenství. Zahraniční politika Francie, která byla doposud pro Sovětský svaz příznivá, se změnila pod vlivem srpnové invaze do Československa v roce 1968 a také v důsledku rezignace Charlese de Gaulla na funkci prezidenta republiky.⁹³ Další stěžejní změnou bylo přijetí Společné obchodní politiky v roce 1969. Východoevropské státy musely vzít na vědomí, že od roku 1974 budou nuceny jednat s vedením EHS, jelikož na něj jednotlivé státy přenesou pravomoci v otázkách zahraničního obchodu.⁹⁴

⁹⁰ Julie M. Newton, *Russia, France, and the Idea of Europe* (Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 2003), s. 61.

⁹¹ Marie-Pierre Rey, „Le retour à l'Europe? Les décideurs soviétiques face à l'intégration oust-européenne, 1957–1991,“ *Journal of European Integration History*, Vol. 11, No. 1 (Spring 2005), s. 14.

⁹² Suvi Kansikas, „Acknowledging economic realities. The CMEA policy change vis-à-vis the European Community, 1970–3“, *European Review of History - Revue européenne d'histoire*, Vol. 21, No. 2, (2014), s. 313.

⁹³ Julie M. Newton, *Russia, France, and the Idea of Europe* (Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 2003), s. 80 – 83.

⁹⁴ Branko Tomsa, „Les relations de la CEE avec les pays de l'Europe de l'Est“, *Études internationales* 9, č. 1 (1978), s. 89.

Přístup k Evropskému společenství, s ohledem na jeho nové kompetence, byl projednáván na lednové schůzi výkonné rady RVHP v roce 1969. Sovětský zástupce Michail Lesečko vyjádřil názor, že by RVHP měla pokračovat ve své politice neuznání EHS, která garantovala, že žádný z členských států RVHP nenaváže s touto organizací oficiální diplomatické a obchodní styky. V případě vzájemných styků měly státy trvat na bilaterálních jednáních. Tento závěr schůze přijala, jediným oponujícím státem bylo Rumunsko. Komise rovněž projednávala možnost koordinace obchodní zahraniční politiky členských států RVHP. Přestože vývoj EHS byl v tomto bodě impulsem pro zahájení diskuzí, jednání se týkala zahraniční politiky jako celku, nikoli přímo směřované k EHS. V této fázi Sovětský svaz a NDR, silní členové RVHP, nepovažovali EHS za bezprostřední hrozbu. Debaty tedy proběhly bez významnějších výsledků.⁹⁵ Sovětským cílem bylo nadále podporovat celoevropskou spolupráci, díky které bude upevněn poválečný status quo, který zachová sovětskou dominanci ve východním bloku (včetně NDR), rozvíjet détente, oslabovat transatlantické vazby západní Evropy a západoevropskou integraci.⁹⁶

Pro západoevropskou integraci znamenal konec 60. let novou vlnu aktivity. Znovu se otevřela jednání o rozšíření, celní unie byla dokončena ještě před stanoveným termínem a byla rozběhnuta jednání o Společné obchodní politice.⁹⁷ V komuniké z 12. října 1969 Komise EHS deklarovala, že je připravena navázat obchodní styky mezi Východem a Západem i přes sovětskou politiku neuznání, pokud bude Komise v předstihu konzultována. Navzdory tomuto prohlášení zůstal postoj východního bloku negativní. EHS nemělo přílišnou motivaci ke změně stávajícího stavu. Sovětská politika neuznání měla na EHS minimální, až žádný vliv vzhledem k tomu, že EHS bylo uznáno více než 100 světovými vládami, včetně USA a Číny.⁹⁸ Relativně malý ekonomický

⁹⁵ Suvi Kansikas, „Acknowledging economic realities. The CMEA policy change vis-à-vis the European Community, 1970–3“, *European Review of History - Revue européenne d'histoire*, Vol. 21, No. 2, (2014), s. 313-314.

⁹⁶ Wolfgang Mueller, „Recognition in Return for Détente? Brezhnev, the EEC, and the Moscow Treaty with West Germany, 1970-1973“, *Journal of Cold War Studies* Vol. 13, No. 4 (2011), s. 83.

⁹⁷ Petr Fiala a Markéta Pitrová, *Evropská unie* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009), s. 96-97.

⁹⁸ Wolfgang Mueller, „Recognition in Return for Détente? Brezhnev, the EEC, and the Moscow Treaty with West Germany, 1970-1973“, *Journal of Cold War Studies* Vol. 13, No. 4 (2011), s. 83 – 96.

zisk nechtělo EHS získat za cenu ústupků Sovětskému svazu. Prioritou pro EHS byla implementace Společné obchodní politiky a prohlubování integrace.⁹⁹

Ve své stati „Recognition in Return for Détente“ Wolfgang Mueller označuje jako klíčový faktor změny v sovětském postoji snahu o ratifikaci Moskevské smlouvy v roce 1972.¹⁰⁰ Aby západoněmecký parlament tyto smlouvy ratifikoval, vyžadoval opoziční vůdce CDU Rainer Barzel záruky, že sblížení SRN se SSSR v rámci détente neohrozí postupující evropskou integraci. Touto zárukou mělo být uznání EHS ze strany Východu.¹⁰¹ Zřejmě v reakci na zahájení debat o ratifikaci v západoněmeckém parlamentu v únoru 1972 sovětský vůdce Leonid Brežněv ve svém projevu v březnu 1972 promluvil o Evropských společenstvích jako realitě v západní Evropě.¹⁰² Označení ES jako „reality“ stále neznamenal oficiální uznání.

Moskva si však uvědomovala, že změna dosavadního přístupu by v aktuálních podmínkách mohla být pro východní blok prospěšná z několika důvodů.¹⁰³ Silnější ekonomický blok v západní Evropě by mohl vyvolat soupeření s ostatními kapitalistickými mocnostmi (především USA). V kombinaci s podporou détente jako garantem zachování poválečného statu quo by se tak nový přístup ideologicky snáze zdůvodnil. Dále by přehodnocení vztahu k EHS usnadnilo řešení problému vzájemných styků po implementaci Společné obchodní politiky a ulehčilo by žádaný import západních technologií. Z hlediska východního bloku bylo neopominutelným faktem plánované rozšíření ES. Na základě sovětské analýzy z roku 1972, včlenění dalších států do společného trhu by mělo na členské země RVHP značný dopad. Například polský vývoz šunky a jiných zemědělských produktů by silně poškodil vstup Velké Británie do EHS, jelikož by se na import již vztahovala pravidla Společné zemědělské politiky.

⁹⁹ Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 80 – 88.

¹⁰⁰ **Moskevská smlouva** = smlouva podepsaná mezi SSSR a SRN v roce 1970. Zavrhovala použití síly a uznala neporušitelnost stávajících hranic. SRN poprvé uznalo NDR jako „stát“.

(Převzato z: Wolfgang Mueller, „Recognition in Return for Détente? Brezhnev, the EEC, and the Moscow Treaty with West Germany, 1970 - 1973“, *Journal of Cold War Studies* Vol. 13, No. 4 (2011), s. 87.)

¹⁰¹ Wolfgang Mueller, „Recognition in Return for Détente? Brezhnev, the EEC, and the Moscow Treaty with West Germany, 1970-1973“, *Journal of Cold War Studies* Vol. 13, No. 4 (2011), s. 88-89.

¹⁰² Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 78.

¹⁰³ Avi Shlaim, G. N. Yannopoulos, eds., *The EEC and Eastern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), s. 35.

Rovněž polský export uhlí do Dánska by byl ohrožen vzhledem k podmínkám ESUO.¹⁰⁴ Nový přístup k EHS byl rovněž příležitostí k urovnání vnitřních poměrů v RVHP a utužením bloku. Pro SSSR se naskytl možnost kontrolovat styky členských států RVHP se západní Evropou tím, že RVHP převezme hlavní úlohu v jednání s EHS. Uznáním a propojením s EHS by tedy Sovětský svaz podpořil vnitro-blokovou integraci.¹⁰⁵

Klíčem pro naplnění výše uvedených cílů bylo přesvědčit EHS, aby s východním blokem komunikovala prostřednictvím RVHP.¹⁰⁶ RVHP byla v novém přístupu prezentována sovětskou stranou jako organizace na stejné úrovni s EHS. Jednotné stanovisko celého východoevropského bloku by nutilo EHS přistoupit na jednání s RVHP.¹⁰⁷ V projevu u příležitosti 50. výročí vzniku Sovětského svazu Leonid Brežněv uvedl, že spolupráce mezi těmito dvěma organizacemi *je reálná*. Poprvé tak byla tato možnost navržena ze strany SSSR.¹⁰⁸ Při svém setkání se západoněmeckým kancléřem Willy Brandtem v roce 1973 Brežněv poukazoval na blízkost EHS a RVHP. Brežněv se snažil použít uznání EHS jako politickou páku: pokud EHS začne jednat primárně s RVHP jako sobě rovnou organizací ve východním bloku, bude se snažit rozvíjet pan-evropskou spolupráci a nebude omezovat zahraniční politiku svých členů, dosáhne z jeho strany právního uznání a navázání přímého kontaktu.¹⁰⁹

Nový sovětský přístup byl v Evropě přijímán rozporuplně. Mírnější stanovisko zaujímalo Západní Německo, jehož kancléř Willy Brandt byl ochoten ustanovit oficiální kontakty mezi EHS a RVHP, ovšem v rámci Společné obchodní politiky. Západoněmečtí politici byli ovšem skeptičtí k možnosti zavedení reálné ekonomické spolupráce vzhledem k strukturální odlišnosti organizací. Francouzský prezident

¹⁰⁴ Suvi Kansikas, „Acknowledging economic realities. The CMEA policy change vis-à-vis the European Community, 1970–3“, *European Review of History - Revue européenne d'histoire*, Vol. 21, No. 2, (2014), s. 321.

¹⁰⁵ Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 78-79.

¹⁰⁶ Branko Tomsa, „Les relations de la CEE avec les pays de l'Europe de l'Est“, *Études internationales* 9, č. 1 (1978), s. 96.

¹⁰⁷ Suvi Kansikas, „Acknowledging economic realities. The CMEA policy change vis-à-vis the European Community, 1970–3“, *European Review of History - Revue européenne d'histoire*, Vol. 21, No. 2, (2014), s. 321-322.

¹⁰⁸ Marie-Pierre Rey, „Le retour à l'Europe? Les décideurs soviétiques face à l'intégration oust-européenne, 1957–1991,“ *Journal of European Integration History*, Vol. 11, No. 1 (Spring 2005), s. 15.

¹⁰⁹ Wolfgang Mueller, „Recognition in Return for Détente? Brezhnev, the EEC, and the Moscow Treaty with West Germany, 1970-1973“, *Journal of Cold War Studies* Vol. 13, No. 4 (2011), s. 95.

Georges Pompidou se k této otázce stavěl kriticky: ve svém rozhovoru s kancléřem Brandtem dokonce komentoval situaci tak, že Brežněv sice navenek uznává realitu Společenství, avšak Sověti by do Bruselu vyjednávat obchodní smlouvy nepřijeli.¹¹⁰ Pro EHS bylo nicméně nutné zaujmout vůči novému sovětskému postoji stanovisko. Západní Evropa měla zájem na dovozu ropy, zemního plynu a dalších surovin z východního bloku (především ze SSSR).¹¹¹ Klíčovou úlohu hrála snaha o pokračování v politice détente.

Dilema mezi politikou détente a prohlubováním evropské integrace řešila především francouzská diplomacie. Politika détente byla pro francouzskou diplomacii prioritou a spočívala právě v odbourávání „bloků“ a v podpoře bilaterálního jednání s jednotlivými východoevropskými státy.¹¹² Zároveň si, stejně jako ostatní členové EHS, uvědomovala, že navázáním kontaktů EHS - RVHP utuží hegemonii Sovětského svazu v rámci východní Evropy.¹¹³ Společnou obchodní politiku (tedy jednání v „bloku“) však Francie nemohla a nechtěla opustit nejen kvůli zpomalení integrace, ale také kvůli svému vztahu s USA. Jednání s USA v rámci EHS bylo pro Francii výhodnější a v případě, že by Sovětskému svazu byla udělena výjimka, vyjednávací pozice by se pro ni výrazně zhoršila. Obchodní styky Západu se Západem tedy ovlivnilo i vztahy Západu s Východem. Východiskem z této situace bylo pro Francii uzavření nikoli *obchodní* smlouvy s SSSR (obchodní styky byly v kompetenci EHS), ale dlouhodobé *ekonomické* smlouvy. Brežněv při setkání s Pompidouem v roce 1973 tuto nabídku uvítal, přestože francouzský prezident opakovaně odmítl jeho návrhy na zlepšení vztahů mezi EHS a RVHP.¹¹⁴

První schůzka směřující k potenciálnímu navázání kontaktů se konala 27. srpna 1973, kdy se tajemník RVHP Nikolaj Fadějev setkal s dánským ministrem zahraničí

¹¹⁰ Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 81 – 82.

¹¹¹ Suvi Kansikas, „Acknowledging economic realities. The CMEA policy change vis-à-vis the European Community, 1970–3“, *European Review of History - Revue européenne d'histoire*, Vol. 21, No. 2, (2014), s. 321.

¹¹² Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 82.

¹¹³ Wolfgang Mueller, „Recognition in Return for Détente? Brezhnev, the EEC, and the Moscow Treaty with West Germany, 1970-1973“, *Journal of Cold War Studies* Vol. 13, No. 4 (2011), s. 96.

¹¹⁴ Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 83.

a současně prezidentem Rady ministrů ES Ivanem Nørgaadem.¹¹⁵ Přestože se jednalo o první přímé setkání dvou čelních představitelů, jednání bylo stále neoficiální a ze sovětské strany nebylo nadále EHS de iure uznáno. Diskuze nepřinesla žádný faktický výsledek, jelikož sovětské vedení trvalo na znovuzavedení bilaterálních vztahů, případně na ustanovení spolupráce na úrovni EHS – RVHP, zatímco Společenství preferovalo multilaterální spolupráci v rámci společné obchodní politiky, nikoli však pouze s RVHP.¹¹⁶ Skutečnost, že Fadějev jednal se zástupcem Rady ministrů, poukazovala na trvající neochotu RVHP uznat Komisi jako legitimní orgán pro vyjednávání. Pozice Moskvy měla pravděpodobně naznačovat, že konečné uznání EHS závisí na výsledcích vyjednávání. Nicméně i přes to, že byla jednání ve své podstatě „osobní“, otevřela se v rámci obou organizací aktivní diskuze o dalším postupu.¹¹⁷

Východiskem pro EHS se stal návrh Francie, který vyzval k využití článku 229 Římských smluv, na základě kterého má Komise „*je-li to účelné, udržovat styky se všemi mezinárodními organizacemi*“.¹¹⁸ V případě použití uvedeného článku EHS předpokládalo, že Komise bude moci volně kontaktovat RVHP, ale jelikož v RVHP k ní neexistoval adekvátní orgán, tyto vztahy nebudou institucionalizovány. Pravomoci Komise se tedy zdánlivě rozšířily, avšak ve své podstatě byly v tomto případě minimální. Přestože RVHP nebyla tímto řešením plně uspokojena, ochota vůči dalšímu jednání přetrvávala. Nikolai Fadějev jménem RVHP zaslal dopis předsedovi Komise, François-Xavier Ortolimu, ve kterém ho zval do Moskvy k diskuzi o vztazích a spolupráci EHS a RVHP.¹¹⁹ Nabídka byla přijata za podmínky, že tato jednání budou čistě předběžná a technická. Moskva s touto podmínkou souhlasila a tak se

¹¹⁵ Sophie Verny, „CEE-CAEM: Le problème de la reconnaissance mutuelle“, *Le Courrier des Pays de l'Est*, no. 305 (duben 1986), s. 2.

¹¹⁶ Marie-Pierre Rey, „Le retour à l'Europe? Les décideurs soviétiques face à l'intégration oust-européenne, 1957–1991,“ *Journal of European Integration History*, Vol. 11, No. 1 (Spring 2005), s. 19.

¹¹⁷ Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 84.

¹¹⁸ Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství, článek 229.

¹¹⁹ Přes svou důležitost byl zvací dopis zaslán občejnou poštou, takže málem zapadl mezi běžnou denní korespondenci. (Převzato z: Avi Shlaim, G. N. Yannopoulos, eds., *The EEC and Eastern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), s. 54.)

4. února 1975 odehrál první oficiální kontakt mezi představiteli Komise EHS a Sekretariátem RVHP.¹²⁰

¹²⁰ Takeshi Yamamoto, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007), s. 86 – 87.

Závěr

Úlohou této bakalářské práce bylo zjistit, jaké důvody vedly k navázání spolupráce mezi Evropským hospodářským společenstvím a Radou vzájemné hospodářské pomoci na institucionální úrovni. Výsledných poznatků bylo dosaženo na základě porovnání struktury, zahraniční politiky a vývoje vzájemných postojů v mezinárodním kontextu v letech 1957 – 1973.

V 60. letech se v evropském prostoru uplatňovaly dva koncepty ekonomické integrace. Evropské hospodářské společenství bylo nově založeno v roce 1957 a představovalo integraci na základě liberálního principu, celní unie, společné zemědělské politiky a vnitřního trhu. Po neúspěchu pokusů o evropskou politickou spolupráci představovalo EHS alternativu prohlubování integrace bez přímých politických následků. Nesdílelo společnou ideologii a fungovalo jako supranacionální organizace, jejíž komunitární právo je nadřazeno národním právům členských států. Rada vzájemné hospodářské pomoci existovala již od roku 1949, avšak až v roce 1959 byla formálně ustanovena zakládající smlouva – Statut RVHP. Organizace během daného období prošla několika konceptuálními proměnami. Stálým principem činnosti RVHP byla mezinárodní socialistická dělba práce („bratské dělení“), koordinace ekonomické aktivity a plánované hospodářství. Na rozdíl od EHS sdílely členské země společnou ideologii. Formálně byla RVHP mezivládní organizací, která vydávala svým členům pouze doporučení. Společnými znaky EHS a RVHP byly jejich cíle spočívající v rozvoji hospodářství, navazování nových vztahů, podpoře obchodu, pozvednutí životní úrovně a spolupráci na poli vědy a techniky.

Po vzniku Evropského hospodářského společenství odmítl východní blok *de iure* uznat jeho existenci a legitimitu. Sovětský svaz označil EHS za monopolistickou a diskriminační organizaci, jež je ve své podstatě nástrojem USA a NATO v boji proti komunistickému bloku. Úspěchy EHS v oblasti celní unie a přihláška Velké Británie vedly v RVHP k obavám z konkurence a zvýšení tlaku na vnitřní reformy. Z popudu Sovětského svazu byla například projednávána otázka supranacionálního vedení RVHP, avšak díky nutnosti jednomyslného rozhodnutí Rumunsko dokázalo tuto alternativu zablokovat. Díky gaullistické zahraniční politice Francie se tempo západoevropské integrace zpomalilo, vstup Velké Británie byl vetován a uvolněnější politika vůči SSSR

ze strany Francie umožnila RVHP zaujmout relativně pasivní přístup k EHS. Neuznání ze strany sovětského bloku EHS nijak výrazně nepoškozovalo.

Zásadní změna ve vzájemném vztahu nastala na přelomu 60. a 70. let. V roce 1969 byl schválen dokument, jímž členské státy EHS přenášely na Komisi své kompetence v oblasti zahraničního obchodu. Generál de Gaulle rezignoval na prezidentskou funkci a znovu se otevřela jednání o rozšíření Společenství. V rámci snahy o zachování poválečného statu quo v Evropě sovětský vůdce Leonid Brežněv usiloval o ratifikaci Moskevské smlouvy německým parlamentem. Zřejmě z tohoto důvodu poprvé ve svém projevu uznal EHS jako „realitu“. Vedení Sovětského svazu si uvědomilo výhody, plynoucí z přehodnocení dosavadního postoje vůči EHS. Výměnou za legální uznání jeho existence požadovalo přijetí RVHP jako protějšku EHS. Prostřednictvím RVHP by měl Sovětský svaz kontrolu nad vnější obchodní činností členských států a upevnil by vnitro-blokové vazby. Sovětští představitelé tedy začali spolupráci EHS a RVHP aktivně navrhovat.

Změna postoje západoevropským představitelům přinesla dilema. Na jedné straně nechtěli podpořit upevnění sovětské role hegemonu ve východní Evropě a nepovažovali RVHP za organizaci s adekvátní strukturou a pravomocemi pro jednání s EHS. Francouzská politika détente, na niž francouzská diplomacie kladla důraz, spočívala právě v odbourávání „bloků“, které by se navázáním spolupráce na úrovni EHS – RVHP utužily. Na druhou stranu z důvodu zachování výhodné jednotné pozice vůči USA nechtěla Sovětskému svazu poskytovat výjimky ze společné obchodní politiky.

Východiskem ze vzniklé situace bylo pro EHS použití článku 229, na základě kterého by nebylo nutné ustanovit institucionální vztahy, ale zachovala by se možnost vzájemné komunikace. První jednání proběhla neoficiálně a pouze zkoumala možnosti potenciálních jednání. V roce 1973 tajemník RVHP M. Nikolaj Fadějev obdržel mandát k rozhovorům s EHS. Diplomatické snahy o oficiální navázání kontaktů vyvrcholily v roce 1974, kdy byli zástupci Komise EHS pozváni do Moskvy. Průběh dalšího vyjednávání je považován již za další kapitolu vzájemných vztahů, a proto se jím práce nezabývá.

Na vývoji vzájemných vztahů EHS a RVHP je zřetelné, že dlouhodobě není možné udržet izolaci dvou hospodářských institucí, byť rozdílného charakteru, a že se postupně ukazuje potřeba koordinovaného navázání styků. Zajímavým tématem pro další zkoumání v oblasti srovnávání RVHP a EHS by mohlo být zamyšlení nad tím, zda již v době 60. let existovaly v rámci těchto organizací faktory, které přispěly k tomu, že Rada vzájemné hospodářské pomoci byla v roce 1991 rozpuštěna, zatímco Evropské hospodářské společenství se dále rozvíjelo v rámci Evropské unie. Bylo by možné zachovat RVHP v případě, že by se „odideologizovala“ a Sovětský svaz nevykořisťoval ostatní členské státy? Nebo byl princip mezinárodní dělby práce sám o sobě neschopný vést k prosperujícímu hospodářství?

Summary

The aim of this bachelor thesis is to identify the reasons that had led to the establishment of diplomatic relations and cooperation between the European Economic Community and the Council of Mutual Economic Assistance. Two concepts of economic integration were present in Europe in the 60's. The European Economic Community (EEC) was based on liberal principles of a free market, custom union and Common Agricultural Policy. On the other hand the Council of Mutual Economic Assistance (CMEA) represented the socialist attempt at economic integration, designed for the Soviet control over economic activities of the Eastern Bloc.

The CMEA was founded in 1949, however, regarding professor's Archer's definition it couldn't be classified as a regular international organization until 1959. Unlike the CMEA, the EEC was clearly a well-structured international organization with defined aims and interests. After the signing of the Treaties of Rome, which through which the ECC was founded in 1958, the CMEA refused to recognize de jure the existence of the Community. Hostile attitude towards the EEC was preserved until the beginning of the 60's. The concerns about the first success of the EEC, the application of the UK and attempts to get through new reforms, forced the Soviet leaders to abandon the ignorance of the EEC existence. However, the Soviet passive policy of non-recognition was re-adopted after failure of the EEC enlargement and establishing the new Gaullist French policy which slowed down the European integration process.

In the early years of the 70's the EEC and the CMEA started to get closer because of several factors. In the West there began a new era of deepening economic integration by embracing Common Commercial Policy and negotiations about the first enlargement. Officially the Soviet Union preserved the non-recognition attitude towards the EEC, but on the other hand they started to see the potential benefits of mutual recognition. This thesis states following factors as the main motivation for establishing mutual relations.

For the CMEA it was an effort to persuade West German parliament to ratify the Moscow Treaties. In addition, the mutual contact between East and West based on CMEA-EEC relation would permit Soviet Union to control foreign trade of Eastern states and it would strengthen the Eastern bloc. For Western Europe maintaining the détente policy was important, so after the Soviet proposals the EEC faced a dilemma

whether they should accept EEC-CMEA talks or insist on bilateral agreements with individual states. In order to preserve Common Commercial Policy in negotiations with the US, the EEC finally decided to settle a relationship with the Eastern bloc on the EEC-CMEA basis.

This study reveals that the institutional contacts between these two organizations were the logical consequence of their internal development. Both represented a regional economic integration and despite political and ideological differences they have been forced to establish a certain level of cooperation, due to the expanding contacts between the member states.

Použitá literatura

Primární:

- [1] Poznámka z diskuze mezi Chruščovem a Ulbrichtem v Moskvě, 26. 2. 1962 (Výňatky), (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112010>, staženo 25. 4. 2015).
- [2] Římské smlouvy (25. 3. 1957): Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství.
- [3] Statut RVHP (14. 12. 1959).

Sekundární:

- [4] Archer Clive, *International Organizations*, (London & New York: Routledge, 1992).
- [5] Bennett Alvin LeRoy, *International Organizations: Principles & Issues* (New Jersey: Prentice Hall, 1991).
- [6] Berend Ivan T., „Economic and social performance of state socialism, 1950-89“ in *Central and Eastern Europe, 1944-1993: Detour from periphery to periphery* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998).
- [7] Curtis Glenn E. ed., „The Council for Mutual Economic Assistance“ , *Czechoslovakia: A Country Study* (Washington D. C.: Federal Research Division of the Library of Congress, 1992), http://www.shsu.edu/~his_ncp/CMEA.html (staženo 24. 4. 2014).
- [8] Defarges Philippe Moreau, *Evropské instituce* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002).
- [9] Fiala Petr a Pitrová Markéta, *Evropská unie* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009).
- [10] Gerbet Pierre, *Budování Evropy* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004).
- [11] Gomuska Pál, “Failed Eastern integration and a partly successful opening up to the West: the economic re-orientation of Hungary during the 1970’s”, *European Review of History - Revue européenne d’histoire*, Vol. 21, No 2 (2014): 271 – 291.
- [12] Hamon Dominique a Keller Ivan Serge, *Fondaments et étapes de la construction européenne* (Paris: Presses Universitaires de France, 1997).
- [13] Iskra W., „The Mechanisms of Integration“ *Kulkereskedelem* No. 1 (léto 1971): 119- 128. (EBSCO Publishing)

- [14] Kansikas Suvi, „Acknowledging economic realities. The CMEA policy change vis-à-vis the European Community, 1970–3“, *European Review of History - Revue européenne d'histoire*, Vol. 21, No. 2, (2014): 311–328.
- [15] Lehár Bohumil, *Rada Vzájemné hospodářské pomoci* (Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989).
- [16] Metcalf Lee K., *The Council of Mutual Economic Assistance: Failure of Reform* (New York: Columbia University Press, 1997).
- [17] Metělskij F. M. et al., eds., *RVHP výsledky a perspektivy* (Praha: Nakladatelství Svoboda, 1974).
- [18] Mlynář Zdeněk, *Krize v sovětských systémech od Stalina ke Gorbačovovi* (Praha: Prospektrum, 1991).
- [19] Mueller Wolfgang, „Recognition in Return for Détente? Brezhnev, the EEC, and the Moscow Treaty with West Germany, 1970-1973“, *Journal of Cold War Studies* Vol. 13, No. 4 (2011): 79–100.
- [20] Newton Julie M., *Russia, France, and the Idea of Europe* (Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 2003).
- [21] Nogee Joseph L. a Donaldson Robert H., *Soviet Foreign Policy since World War II, 2nd, Ed.* (Oxford: Pergamon Press, 1984).
- [22] Potočný Miroslav, *Mezinárodní organizace* (Praha: Svoboda, 1971).
- [23] Rey Marie-Pierre, “Le retour à l’Europe? Les décideurs soviétiques face à l’intégration oust-européenne, 1957–1991,” *Journal of European Integration History*, Vol. 11, No. 1 (Spring 2005): 7–27.
- [24] Shlaim Avi, Yannopoulos G. N., eds., *The EEC and Eastern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1978).
- [25] Stone Randall W., *Satellites and Commissars* (New Jersey: Princeton University Press, 1996).
- [26] Tomsa Branko, „Les relations de la CEE avec les pays de l’Europe de l’Est“, *Études internationales* 9, č. 1 (1978) : 87-105.
<http://www.erudit.org/revue/ei/1978/v9/n1/700841ar.html?vue=resume> (staženo 24. 4. 2014)
- [27] Verny Sophie, „CEE-CAEM: Le problème de la reconnaissance mutuelle“, *Le Courrier des Pays de l’Est*, no. 305 (duben 1986).
- [28] Vykoukal Jiří, Litera Bohuslav a Tejchman Miroslav, *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku (1944-1989)*, (Praha: Nakladatelství Libri, 2000).
- [29] Waisová Šárka, *Úvod do studia mezinárodních vztahů* (Plzeň: Aleš Čeněk, 2009).
- [30] Yamamoto Takeshi, „Détente or Integration? EC Response to Soviet Policy Change towards the Common Market, 1970–75“ *Cold War History* Vol. 7, No. 1 (únor 2007): 75-94.

Seznam příloh

Příloha č. 1: % pracovní síly v zemědělství v zemích RVHP (tabulka)

Příloha č. 2: podíl kapitalistického sektoru na zahraničním obchodě zemí RVHP (tabulka)

Přílohy

Příloha č. 1: % pracovní síly v zemědělství v zemích RVHP (tabulka)

	50. léta	70. léta
Bulharsko	80%	32%
Polsko	57%	38%
Československo	40%*	18%
Maďarsko	53%	24%
Rumunsko	75%	53%

*Československo bylo jako jediné industrializované již před začátkem ekonomické transformace.

Zdroj:

Ivan T. Berend, „Economic and social performance of state socialism, 1950-89“ in *Central and Eastern Europe, 1944-1993: Detour from periphery to periphery* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), str. 185

Příloha č. 2: Podíl kapitalistického sektoru na zahraničním obchodě zemí RVHP

	1956	1957	1958	1959	1960
Bulharsko	14,5	15,3	14,0	17,7	16,1
Československo	24,4	32,5	29,7	27,8	28,5
NDR	26,6	26,6	20,5	23,9	25,1
Maďarsko	37,1	29,2	28,1	28,8	29,2
Polsko	37,6	39,2	41,6	37,5	37,4
Rumunsko	21,9	25,5	22,1	20,3	27,0

Zdroj:

„Hungarian Anxieties About European Economic Integration,“ *Background Report* (Hungarian Unit), July 10, 1962, Radio Free Europe Research and Evaluation Section, p. 2. (převzato z Lee K. Metcalf, *The Council of Mutual Economic Assistance: Failure of Reform* (New York: Columbia University Press, 1997), s. 59.